

A romániai magyar szociológia a második világháború után

SZÉKEDI LEVENTE

doktorandusz

Bukaresti Egyetem, Szociológia Doktori Iskola

Bevezető

Erdély Romániához csatolása a kisebbségi helyzetbe került magyarság csoportjaiban változatos adaptációs stratégiákat szült. A társadalomkutatás fejlődése szempontjából különösen fontos, hogy a fiatal értelmiségi körökben egyre inkább felvállalt transzszilvanizmushoz szervesen kapcsolódhatott az elkötelezett erdélyi magyar szociográfia-szociológia célrendszere. A multikulturális és történelmi erdélyiség sajátos értékeit erőteljesen hangsúlyozó szellemi konstrukciók önmagukban nem adhattak választ a kisebbségi magyarság súlyos, konkrét beavatkozást szükségeltető problémáira. A közigazgatásban és a városi szférában teret vesztett magyarság vezető elitje is megfogyatkozott, fontos gazdasági, politikai és kulturális pozíciók kerültek ki a korábban domináns etnikai csoport ellenőrzése alól. Ebben a kontextusban a fiatal erdélyi magyar értelmiségiek az utánpótlást a vidéki társadalomban látták, a faluközösségek védelme, fejlesztése és megerősítése jelentette számukra a jövő zálogát. Számos újonnan létesült mozgalom és csoportosulás tűzte ki céljául a meglehetősen elmaradott rurális társadalom megismerését és megsegítését (Venczel 1935), ezek közül megemlíthjük az Erdélyi Fiatalokat és a Venczel József részvételével a kolozsvári Hitel folyóirat körül a későbbiekben szerveződő csoportot. A fiatal erdélyi társadalomkutatók kevés empirikus kutatást valósíthattak meg, ám gyakorlati és elméleti munkájuk nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy az 1940–1944 közötti időszakban Kolozsvárott olyan termékeny társadalomtudományi műhelyek alakulhassanak ki, amelyek a háborút követő rövid átmeneti „kegyelmi időszakban” is működtek (Incze 1997). A következőkben röviden áttekintjük az erdélyi magyar társadalomkutatás és társadalomtudományi oktatás helyzetét a második világháború alatt, majd megvizsgáljuk a szociológia átalakuló feltételrendszerét (és ennek következményeit) a háborút követő esztendőkből.

A „magyar világ”

A második bécsi döntést követően Szegedről Kolozsvárra költözött vissza a Ferenc József Tudományegyetem, ami kedvezően befolyásolja az erdélyi magyar társadalomkutatást. A kolozsvári egyetem a korabeli Magyarország egyik legjelentősebb felsőoktatási tanintézeteként nyitotta meg kapuit 1940 őszén. Az öt karral és 83 tanszékkal működő intézmény az országban máso-

dikként Közgazdaságtudományi Kart is kapott, a szociológia fejlődése szempontjából pedig kiemelt jelentőségű volt a Kovrig Béla vezetésével létrehozott Társadalomtan és Társadalompolitika Tanszék (Incze 1997). A társadalomtudományok fontos szerephez jutottak az egyetem két további karának képzéseiben és kutatásaiban is (Jog- és Államtudományi, Bölcsészettudományi Karok) (Incze 1997), a társadalomkutatók munkáját pedig nagyban segítette a Teleki Pál Tudományos Intézet tagjaként megalapított Erdélyi Tudományos Intézet (ETI) és az Erdélyi Múzeum Egyesület (EME) is (György 1941). Az ETI külön társadalomtudomány szakosztályának tervét Kovrig Béla és a Dimitrie Gusti fémjelezte Bukaresti Szociológiai Iskola tanait követő Venczel József dolgozták ki (Tamás 1941). Ugyancsak Venczel irányította az 1941–1943 között a Gusti-féle monográfiai szociológia szellemében (Venczel 1980) megszervezett bálványosváraival falukutatást (Fülöp 2010; Tárkány Szűcs 1943). Egyébként az erdélyi magyar társadalomtudósok a „magyar időkben” az erdélyi és a magyarországi hagyományok mellett a román szociológia eredményeire alapoztak: a kolozsvári Markos András a Gusti-iskolát méltatja a budapesti Társadalomtudomány hasábjain (Markos 1942) és a monográfiai szociológia iránti elkötelezettségét mutatja egy 1944-es könyvszemléje is (Markos 1944). Dimitrie Gusti szociológiai szemináriumában tanult Bakk Péter, aki 1939-ben Magyarlapádon szervezett falukutatótábort és rendszeresen közölt magyar vonatkozású recenziókat a Sociologie Românescă (Román Szociológia) folyóiratban (Vita 1983).

Átmenet és a szociológia száműzése

A kolozsvári magyar közösség vezetői közül többen, de maga az egyetem rektora, Miskolczi Dezső is dacolt a magyar hatóságok kiürítési rendeletével (Balogh 1985; Lakatos 2013), ám a háborús viszonyok miatt így is számos oktató távozott, veszélyeztetve a megfelelő oktatás biztosítását (Pálfy 2008). A kolozsvári magyar egyetem tovább működött a szovjet katonai közigazgatás ideje alatt is (1944. november–1945. március), míg 1945 tavaszán törvényben rögzítették a magyar tannyelvű, később Bolyainak keresztelt román állami egyetem megalapítását (Sz. n. 1945). A „szükséges szövetséges” erdélyi magyarság (Bottoni 2010) viszonylag jó pozícióit jelzi az is, hogy sikerült átmenteni a legfontosabb kulturális és tudományos intézményeket, tovább működhetett az ETI és az EME is, míg 1950 elején mindkettőt véglegesen felszámolták (Incze 1997).

A Bolyai Egyetem kezdetben nehéz pénzügyi helyzetben volt, amit súlyosbított az oktatóhiány és a háborút követően is Kolozsvárott maradt oktatók állampolgárságának problémája (Véress 1945). Ideiglenes engedményként a kormányzat elfogadta több magyar állampolgárságú egyetemi oktató alkalmazását (Pálfy 2008), a Bolyai tanügyi személyzetét ugyanakkor a két világháború közötti „osztályharcban” megedzett oktatókkal egészítették ki.

A kolozsvári magyar társadalomtudományi műhelyek a világháborút követő egy-két esztendőben viszonylag kedvező körülmények között működhettek, a társadalomtudományi diszciplínák helyet kaptak az 1946-ban újrainduló egyetemi oktatásban. A Bolyai Egyetem első esztendejének tanterve minden elsős diák számára heti két óra társadalomtörténet és ugyancsak heti két óra társadalomrajz hallgatását írta elő, a közgazdász hallgatók „Társadalmi szakcsoportot”

választhattak, a joghallgatók minden évfolyama számára előírták a társadalomtudományi tárgyak tanulását. Fontos adalék, hogy a tantervben a szociológia monográfia oktatása is szerepelt (Kelemen 1946). A számos képzést szervező Bolyai Szabadegyetemen külön társadalomtudományi tanfolyam indult, itt még együtt oktathattak a marxista és „idealista” tanárok (Bónis György, Jordáky Lajos, Venczel József, Kislégi Nagy Dénes, Kohn Hillel, Benedek István, Kiss Géza) (Kelemen 1946). Egy bolyais hallgató vallomásai¹ alapján állíthatjuk, hogy a társadalomtudományi képzést elsősorban Gaál Gábor és Jordáky Lajos szervezte meg, az oktatásban pedig Gaál Gábor és Venczel József Szalai Sándor tankönyvére (Szalai 1946) is alapozó egyetemi jegyzetét használták leginkább. A marxizmus erősödő jelenléte ellenére a tananyag meglehetősen szerteágazó és nyitott volt, a hallgatók Markos András jóvoltából megismerhették például a Gusti-féle monográfiai szociológia elméletét és módszereit, de Gusti munkásságával feltehetően Venczel József is foglalkozott (Kelemen 1946).

1947 végéig számos magyar nyelvű társadalomtudományi szöveg jelenhetett meg, az ETI főként történelmi, néprajzi és nyelvészeti tanulmányokat közölt (Szabó T. 1947), az EME 1945 és 1947 között közel másfél száz tanulmányt publikált (Váczy 1980). A Bolyai Egyetem Jog- és Közgazdaságtudományi értekezéseiért Jordáky Lajos felelt, aki a Józsa Béla Athenaeum felelős kiadójaként számos marxista szöveg és ideológiai alapmű megjelenését segítette elő (Sz. n. 1991). A Bolyai Egyetem saját szociológiai folyóiratot is indított, a Társadalomtudományi Intézet két alkalommal megjelent folyóiratai² történelmi, gazdasági, politikai és természetesen szociológiai munkákat közöltek. Az erdélyi társadalom rétegződési sajátosságait vizsgáló 1946-os tanulmányában Jordáky a marxista szociológia elkötelezett híveként fogalmaz, a társadalmi megismeréshez viszont a később feketelistára kerülő monografikus módszert hívná segítségül:

„A társadalmi monográfia eszközeivel (...) kell feltárniok szépítések és túlzások nélkül, urbanus vagy faluromantikus előítéletek nélkül a való helyzetet (...). A szociológiának a feladata azután a szintézis megteremtése s az eredmények és következtetések alapján a társadalom irányítás és ellenőrzése (...). A legjelentősebb irányzat azonban – a tudományos szocializmusról van szó –, minthogy tartalmában és formájában maga a társadalom tudománya, feltétlenül társadalomirányító és társadalomalakító.” (Jordáky 1946a: 3)

A tudományos műhelyek kiemelkedő publikációs teljesítménye mellett az empirikus munka valamelyest háttérbe szorult. Az adatfelvételeket feltehetően nehezítette a háború utáni zűrzavar és az oktatás mellett a tudományos-kulturális élet megszervezésével is foglalatoskodó szakemberek túlterheltsége. Feltételezhetjük, hogy az 1945–1947 között publikált stúdiumok főként a korábbi adatfelvételekre alapoztak, bár az 1940–1944 között gyűjtött adatokat sem sikerült megfelelően feldolgozni. A bálványosváraljai falukutatásról mindössze résztanulmányok születtek (Fülöp 2010), a Romániából 1947-ben kiutasított Bónis György népi joggal foglalkozó ka-
lotaszegi gyűjtésének anyaga megsemmisült (Nagy 2014). Az iskolateremtő nyelvész Szabó T.

¹ Benkő Samu művelődéstörténésszel 2014 nyarán készítettünk interjút.

² Társadalomtudomány és politika, 1946. január; Társadalomtudomány, 1946. október.

Attila helynév-tanulmányaiban a korábbi borsavölgyi terepmunkák során szerzett adatokat hasznosította (Szabó T. – Gergely 1945).

Kisebb, inkább városi környezetben végzett szociográfiai felvételek feltehetően készültek a háborút követő egy-két évben is, bár ezek nem eredményeztek számottevő publikációkat. A kolozsvári Állami Leánygimnáziumban 1945-ben közvéleménykutatás készült (Jordáky 1945), de Jordáky Lajos a Román Munkáspárthoz intézett, a szociológiaoktatás és saját tanári pozíciójának megszüntetésére vonatkozó 1947-es beadványában egy szélesebb körű iskolai ankétára is utal: „*Szociográfiai módszer keretében feldolgoztam és elemeztem 5000 líceumi diák és 3000 egyetemi hallgató helyzetét*” (Jordáky 1947). Jordáky 1946-os határidőnaplójában több feljegyzés is vonatkozik a Bolyai Egyetem, illetve az ETI tervezett kutatásaira („egyetemi szociográfia”, „Kérdőív [színház]”, „gyári szociográfiai munka”) (Jordáky 1946b). Mivel a „gyári szociográfia” tételnél konkrét költségvetés is szerepel (Jordáky 1946b) és a naplóban rögzített tennivalók több Kohn Hillelrel folytatott konkrét megbeszélésre is utalnak, feltételezhetjük, hogy Jordáky az üzemi monográfiák megvalósításában kulcsszerepet vállaló Kohnnal (Kohn 1967) épp ezekről tanácskozott. A későbbi publikációk (Keszy-Harmath – Kohn – Bolyai Egyetem munkaközössége 1953; Kohn 1948) is arra engednek következtetni, hogy a Bolyai Egyetem társadalomtudományi szakemberei a kíméletlen sztálinista korszakban csak az ipari munkásság kutatására szorítkozhattak. A kutatási témák kiválasztását bizonyára befolyásolták Jordáky preferenciái is, hiszen szociáldemokrata kötődésű nyomdászfiú a két világháború közötti időszakban két jelentősebb vizsgálatot is végzett a kolozsvári munkások körében (Jordáky 1938a, 1938b, 1939).

A Bolyai Egyetem társadalomtudományi képzésének 1947-es felszámolását (Sz. n. 1947) követően megszüntetik a kolozsvári magyar társadalomtudományok alappilléreinek számító Erdélyi Magyar Tudományos Intézetet és Erdélyi Múzeum Egyesületet is (Gáll 1995; Incze 1997). A társadalomtudományi képzés kulcsszereplőit, az egyébként teljesen más ideológiai platformot képviselő Venczel Józsefet és Jordáky Lajost elbocsájtják. A meggyőződéses katolikus Venczel József munkásságát a kommunista hatalom már régóta gyanakvással figyelte, több ízben letartóztatták és csak 1961-ben bocsájtották szabadon, a szociológiához pedig csak az 1960-as évek végén, pár évvel halála előtt térhetett vissza (Telegdy 2014).

A világháború előtt szociáldemokrata elkötelezettségű Jordáky Lajos irodalmi titkárként a kolozsvári Magyar Színházhoz kerül, 1952-ben letartóztatták, majd 1956 előtt rövid ideig a Bolyai Egyetemre került, ahonnan „ellenforradalmi” magatartása miatt eltávolítják, 1957-től pedig a Román Akadémia kolozsvári fiókjának kutatója (Molnár 1988). A 60-as évek második felének viszonylagos enyhülési időszakában Venczelhez hasonlóan ő is igyekezett hozzájárulni a szociológia újjáteremtéséhez (Jordáky 1968a, 1968b).

A keleti blokkot is megosztó kíméletlen sztálinizmus jegyében a burzsoának minősített szociológiát 1948-tól teljesen kiiktatják a román tudományos és oktatási életből (Rostás 2012), a könyörtelen „kritikát és önkritikát” gyakorló párthű értelmiségiek megkerülhetetlen kézikönyve a Szovjet Kommunista Párt Sztálin-féle rövid történelme (Gáll 1995). A társadalomtudományi diszciplínákat bekebelezte a marxizmus-leninizmus, amit magyar nyelven a Bolyai Egyetem mellett a rövidebb képzési idejű hivatalos bukaresti pártiskolában is oktattak. Fontos adalék, hogy a dogmatikus sztálinizmus e korai időszakában a proletár internacionalizmus jegyében szerveződő román–magyar államközi viszonyok meglehetősen jók voltak. Erre vall az is, hogy a

Román Munkáspárt hivatalos ideológiai orgánuma recenzálta a budapesti testvérlap Társadalmi Szemlét (Ardeleanu 1948). A pártos éberség jegyében a Lupta de clasă a kellő időben hevesen kritizálta az egyébként is meglehetősen szűk mozgásterű erdélyi magyar sajtót (Gonda 1949), de külön tanulmányban szankcionálta a legitim társadalomtudományok kijelölt útról letérő képviselőit is (Sz. n. 1950). Az önbírálat, önostorozás, egyéni és kollektív bocsánatkérések és a hajthatatlan jobbító szándék megannyi publikált megnyilvánulása új műfajjal „színesítették” a korabeli sajtót: *„Egyre nagyobb ázsíója van a kérlelhetetlen bírálóknak, és akit egyik vagy másik elhajlással vádolnak, aki valamely eretnokség gyanújába keveredik, annak az önkritikák purgatóriumát kell végigjárnia”* (Gáll 1995: 14).

A megváltozott kontextusban a társadalomtudományi vizsgálódás kizárólagos szemléletmódját, elméleti és módszertani keretét a történelmi materializmus biztosíthatta, ahogyan ezt Gaál Gábor 1948-as egyetemi jegyzetében episztemológiailag is igazolva látja (Gaál 1971). A szociológia és a többi burzsoának tartott társadalomtudományi diszciplína megbélyegzése és a legitim kutatási területek szűkössége erőteljesen behatárolta az empirikus társadalomkutatók mozgásterét. Az 1950-es évek végéig tartó időszakból a Bolyai Egyetem politikai gazdaságtan katedrájának kutatásait érdemes röviden számba vennünk. Az ún. üzemi szociográfiákat feltehetően még a Bolyai Egyetem korábbi Társadalomtudományi Intézetét vezető Jordáky Lajos kezdeményezhette, megvalósításukban pedig Kohn Hillelnek volt kulcsszerepe. Egy későbbi visszaemlékezésben Kohn a 60-as évek végén újrainduló szociológiai kutatások előzményének tartotta a kolozsvári vasúti főműhelyben végzett felmérést (Kohn 1948) és több megyei-regionális gazdasági monográfia elkészítéséről számolt be, a korábbi gazdasági monográfiák nézete szerint a „konkrét szociológiai kutatások” megvalósítását segítő gazdaságszociológiai tapasztalatokként hasznosíthatók (Kohn 1967). A kötelező harcos sztálinista terminológiát használja, de alapos és rendkívül jól dokumentált a híres kolozsvári Dermata cipőgyár múltját bemutató gazdaságtörténeti monográfia, a „Kizsákmányolás a tőkés Dermatában” (Keszy-Harmath – Kohn – Bolyai Egyetem munkaközössége 1953). A két világháború közötti időszakra összpontosító monográfia összeállításához a kutatók számos dokumentumot, korabeli jegyzőkönyvet, jelentést, számadást, újságcikket dolgoztak fel és az idősebb munkásokkal is beszélgettek. A kutatás megvalósításából és a tanulmánykötet szerkesztéséből feltehetően oroszánrészt vállalt az a Keszy-Harmath Sándor, akit a Magyar Autonóm Tartomány rendszerellenesnek minősített gazdasági monográfiájának ügyében, és az 1950-es évek végének korai nacionál-kommunizmusának időszakában félreállítottak (Keszy-Harmath – Nagy 2009), a Korunkban pedig feleségével együtt máig referenciának tartott tanulmányt közölt a kalotaszegi egykezésről (Keszy-Harmath – Keszy-Harmathné Moravszky 1957).

A romániai magyar szociológia második világháború utáni sorsa természetesen több párhuzamot is mutat a romániai és magyarországi szociológia fejlődéstörténetével. Bukarestben 1947-ig a két világháború közötti szociológia rövid és termékeny újjáéledése figyelhető meg, jól mutatja ezt, hogy a Gusti-tanítvány Henri H. Stahl ekkor publikálja a régi román faluról szóló többkötetes monográfia első könyvét (Stahl 1946), maga Dimitrie Gusti pedig 1946 nyaráig a Román Tudományos Akadémia elnöki tisztjét tölti be (Zamfir – Filipescu – Zamfir et al. 2015: 52–55). Ugyanebben az időszakban a budapesti egyetemen Szalai Sándor vezetésével működni kezd a Társadalomtudományi Tanszék (Huszár 2015: 170), amely konkrét empirikus felméré-

seket is készített (Szántó 1998: 84). A társadalomkutatások terén kiemelt szerepe volt a Valóság folyóirat szociográfia írásainak (Szeberényi 1948), amelyek – a folyóirat körüli fiatal reformista értelmiségiek szándéka szerint – egy tágabb honismereti mozgalom előzményeit képezték volna (Márkus 1948). Az erősödő sztálinizmus viszont egyre inkább megpecsételte a romániai, illetve a magyarországi társadalomtudományok sorsát. A háborút követő rövid „kegyelmi időszak” 1947–48-ban zárult és a szociológia teljes kitiltásához vezetett, de a rákövetkező évtized végén – szovjet mintára – egyre gyakoribbá váltak a szociológia újralegitimálását megcélzó kísérletek (Bosomitu 2012: 63–65; Szántó 1998: 33).

Az 50-es évek második felében bukaresti kutatók megkísérlik a román szociológia rehabilitációját, ám a monográfiai kutatások óvatos „visszacsempészése” a román tudományos életbe hamarosan a párt határozott ellenállását váltja ki. Ebben az időszakban született meg Gáll Ernő románra is lefordított marxista szociológiatörténete (Gáll 1958), a román szociológiai hagyományok kritikus újraértékelése, ami ugyanakkor merész kísérlet is volt a „produktív” tudományos előzmények történelmi materializmusba való integrációjára. A romániai magyar szociológia rehabilitációjáért hajthatatlanul küzdött a már említett Gáll Ernő, ezt példázza az 1957-ben újraindult Korunk első számának általa jegyzett tanulmánya (Gáll 1957). Ezzel és általában az 50-es évek második felének tudománytörténeti jelentőségű változásaival egy későbbi tanulmányban foglalkozunk részletesen.

Következtetések

A „romániai magyar szociológia” vitatható szintagmája abban az esetben nyer értelmet, ha legalább tematikailag vagy módszertanilag igyekszünk behatárolni a Romániában alkotó romániai szociológusok tevékenységét. A szókapcsolat ugyanakkor feltételezi a romániai (vagy inkább erdélyi) magyar kisebbségi társadalom létét. Az erdélyi/romániai kisebbségi társadalom konstrukciója a két világháború között jelent meg, a közéleti diskurzusokban pedig a politikai kontextus függvényében az erdélyi magyar véleményformálók rendszeresen átfogalmazták (Kiss 2010). Az erdélyi magyar társadalomtudományi gondolkodás és kutatómunka rövid áttekintése alapján állíthatjuk, hogy a 40-es évek végéig fejlődésében több szempontból is folytonosságot mutató, hagyományosan Kolozsvár-központú transzszilván magyar szociológia több sajátosságot is mutat. Értelmetlen lenne viszont egységes szociológiai iskoláról beszélni, hiszen a társadalomkutatók meglehetősen eltérő ideológiai platformról indultak, ráadásul jelentős különbségek mutatkoztak szakmai felkészültségükben is. A karrierjüket a két világháború közötti időszakban kezdő erdélyi magyar társadalomkutatók közül szociológiát főként Venczel József és Bakk Péter tanult, mindketten a bukaresti Gusti-iskola tanítványai. A Gusti-iskola egyébként meghatározó módon befolyásolta a múlt század húszas-harmincas éveinek társadalomkutatóit és ez a befolyás kihat a magyar fennhatóság alá került Kolozsvár társadalomkutatásaira. A monografikus szociológia elméletét és módszereit a már kommunista korszakban megalapított Bolyai Egyetemen is oktatták.

A háború utáni romániai magyar szociológia a Gusti-iskola mellett a korábbi időszak erdélyi falukutatói hagyományára is épít, de nem szűnik meg a magyarországi társadalomtudósok-szo-

ciográfusok állandó referenciaként való kezelése sem. A Román Népköztársaság lelkesen osztályharcos magyar társadalomkutatói kényszerből, de témaválasztási evidenciaként is kezelték azt, hogy a felmérések célcsoportja mindinkább az ipari munkásság kellett legyen. Fontos hangsúlyozni ugyanakkor, hogy az üzemi szociológiai-szociográfiai felméréseknek is voltak számottevő erdélyi hagyományai, tehát ezen a téren is megfigyelhető bizonyos mértékű folytonosság.

Irodalom

- Ardeleanu, Gherghina (1948): Társadalmi Szemle. In: Lupta de clasă, 2: 140–143.
- Balogh Edgár (1985): Emlékezzünk a történelmi napokra. In: Hídverők Erdélyben, 1944–46. Kossuth Kiadó, Budapest
- Balogh Edgár – Dávid Gyula (szerk.) (1981–2002): Romániai magyar irodalmi lexikon, „Jordáky Lajos” címszó (1991). Kriterion, Bukarest
- Bosomitu, Ștefan (2012): In the Age of „Misery”: the Romanian Sociology During the Communist Regime (1948–1977). In: New Europe College – Ștefan Odobleja Program Yearbook 2011–2012: 43–82.
- Bottoni, Stefano (2010): Transilvania roșie: comunismul român și problema națională 1944–1965. ISPMN-Kriterion, Kolozsvár
- Fülöp Mónika (2010): A bálványosváraljai falukutatás. In: Keszeg Vilmos – Szabó Zsolt (szerk.): Mezőség. Történelem, örökség, társadalom. Művelődés, Kolozsvár
- Gaál Gábor (1971): A társadalom. In: Tóth Sándor (szerk.): Válogatott írások III. 1946–1952. Publicisztikai írások és filozófiai jegyzetek. Válogatott írások. Kriterion, Bukarest
- Gáll Ernő (1958): A romániai polgári szociológia: kritikai tanulmányok. Politikai Könyvkiadó, Bukarest
- Gáll Ernő (1995): Számvetés: huszonhét év a Korunk szerkesztőségében. Komp-Press, Kolozsvár
- Gáll Ernő (1957): Társadalmi valóság és társadalomkutatás. In: Korunk, 16/1 (1): 7–17.
- Gonda, Gheorghe (1949): Utunk (Drumul nostru). In: Lupta de clasă, 3: 150–154.
- György Lajos (1941): Beszéd a kolozsvári egyetem volt tanítványai, újonnan kinevezett tanárai és az Erdélyi Múzeum Egyesület nevében. In: Erdély magyar egyeteme. Az erdélyi egyetemi gondolat és a M. Kir. Ferenc József Tudományegyetem története. Erdélyi Tudományos Intézet, Kolozsvár
- Huszár Tibor (2015): A magyar szociológia története. Osiris – ELTE, Budapest

- Incze Miklós (1997): Magyar történet- és társadalomtudományi műhelyek a kolozsvári magyar egyetemen (1940–1949). In: Erdélyi Múzeum, 59 (3–4): 370–377.
- Jordáky Lajos (1938a): A cluji ipari munkásság. In: Korunk, 1 (3): 244–247.
- Jordáky Lajos (1938b): *A kolozsvári ipari munkásság*. In: Korunk, 1 (2): 97–102.
- Jordáky Lajos (1968a): A szociográfiai felmérések módszerei I–III. In: Művelődés, XXI (8, 10, 11): 29–30, 17–18, 23–24.
- Jordáky Lajos (1939): A téglagyári munkások. In: Korunk, 1 (7–8): 654–657.
- Jordáky Lajos (1946a): Az erdélyi társadalom szerkezete. Jog- és közgazdaságtudományi értekezések 1. Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár
- Jordáky Lajos (1947): *Contestație în legătură cu comprimarea mea apărută în deciziunea nr. 266.879/1947 din 14 Oct. 1947*. Kézirat, Erdélyi Múzeum Egyesület, Kolozsvár, Jordáky-hagyaték
- Jordáky, Lajos (1945): Közvéleménykutatás a kolozsvári Állami Leánygimnáziumban 1945 telén. Kézirat, Jakabffy Elemér Alapítvány, Kolozsvár
- Jordáky Lajos (1946b): *Napló (feladatok, 1946. augusztus–december, külön füzet)*. Kézirat, Erdélyi Múzeum Egyesület, Kolozsvár, Jordáky-hagyaték
- Jordáky Lajos (1968b): Társadalomkutatás és közművelődés. In: Művelődés, XXI (5): 7–8.
- Kelemen Béla (szerk.) (1946): *A kolozsvári Bolyai Tudományegyetem tanrendje az 1946–47. tanévre*. Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár
- Keszi-Harmath Sándor – Keszi-Harmathné Moravszky Edit (1957): A kalotaszegi egykékről. In: Korunk. 1/16 (6): 736–746.
- Keszy-Harmath Sándor – Kohn Hillel – Bolyai Egyetem munkaközössége (1953): *Kizsákmányolás a tőkés Dermatában, Állami Tudományos Könyvkiadó, Bukarest*
- Keszy-Harmath Sándor – Nagy Béla (szerk.) (2009): *Volt egyszer egy autonómia. Egy erdélyi monográfia 1959-ből*. Szabad Tér, Budapest
- Kiss Tamás (2010): *Adminisztratív tekintet. Az erdélyi magyar demográfiai diskurzus összehasonlító elemzéséhez. Az erdélyi magyar népesség statisztikai konstrukciójáról*. ISPMN – Kriterion, Kolozsvár
- Kohn Hillel (1948): *A munka termelékenysége a kolozsvári Vasúti Főműhelyekben: a munka termelékenységének kérdéséhez a Román Népköztársaságban*. Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár
- Kohn Hillel (1967): *Emlékezés régebbi monográfiákra*. In: Korunk, XXVI (12): 1690–1691

- Lakatos Artúr (2013): A frontátvonulás Kolozsváron és ennek következményei, 1944–1945. In: Székelyföld, XVII (8): 100–129.
- Markos András (1942): A monografikus szociológia. In: Társadalomtudomány, 4–5: 497–547.
- Markos András (1944): Rézler Gyula: Egy magyar textilgyár munkástársadalma (könyvismertető). In: Közgazdasági Szemle, LXVIII (1–2): 442–447.
- Márkus István (1948): Honismereti mozgalom. In: Valóság, IV (1): 1–4.
- Molnár Gusztáv (1988): Jordáky Lajos naplója elé. In: Medvetánc, 8 (2–3): 279–280.
- Nagy Janka Teodóra (2014): A népi jogélet kutatása Erdélyben 1939–1948 között. In: Kothencz, Kelemen (szerk.): Határjelek és hagyásfák. A hetvenedik életévébe lépő Bárth János tiszteletére írott tanulmányok. Türr István Múzeum, Baja
- Pálfy Zoltán (2008): Cluj Higher Learning in the Early Communist Period: Ethnic Division Reasserted in a Nationalized Market. In: Anuarul Institutului de Istorie „George Barițiu” – Series HISTORICA, XLVII: 283–307.
- Rostás Zoltán (2012): O istorie nefardată a rehabilitării sociologice românești. In: Transilvania, 11–12: 88–100.
- Stahl, Henri H. (1946): Sociologia satului devălmaș românesc. Fundația Regele Mihail I., Bukarest
- Szabó T. Attila (szerk.) (1947): Emlékkönyv Kelemen Lajos hetvenedik születése napjára. Erdélyi Tudományos Intézet, Kolozsvár
- Szabó T. Attila – Gergely Béla (1945): A Kolozsmegyei Borsavölgy helynevei. Erdélyi Tudományos Intézet – Minerva, Kolozsvár
- Szalai Sándor (1946): Társadalmi valóság és társadalomtudomány. Új Idők Irodalmi Int. Rt., Budapest
- Szántó Miklós (1998): A magyar szociológia újjászervezése a hatvanas években. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Szeberényi Lehel (1948): Magyar falu 1948-ban. In: Valóság, IV (6): 447–451.
- Tamás Lajos (1941): Az Erdélyi Tudományos Intézet. In: Erdély magyar egyeteme. Az erdélyi egyetemi gondolat és a M. Kir. Ferenc József Tudományegyetem története. Erdélyi Tudományos Intézet, Kolozsvár
- Tárkány Szűcs Ernő (1943): A bálványosváraljai falukutató tábor néprajzi munkája. In: Néprajzi Értesítő, 35 (3–4): 253.
- Telegdy Balázs (2014): Az otthonmaradtak harca az elhurcoltakért. In: Székelyföld, XVIII (4): 107–115.

- Váczy Leona (1980): Erdélyi Múzeum repertórium 1938–1947 [Transindex adatbank, Online]. <http://erdelyimuzeum1.adatbank.transindex.ro/index.php?action=ev&evszam=1945> (Utolsó letöltés: 2015. 01. 22.)
- Venczel József (1980): A falukutás módszerének vázlatja. In: Az önismeret útján. Kriterion, Bukarest
- Venczel József (1935): A falumunka és az erdélyi falumunka-mozgalom. Erdélyi Múzeum Egyesület, Kolozsvár
- Veress Béla (1945): Erdélyi levél. In: Valóság, 2–4: 64–67.
- Vita Zsigmond (1983): Gusti professzor magyar tanítványai és az első erdélyi falukutató munkatáborok. In: Művelődés és népszolgálat. Tanulmányok. Kriterion, Bukarest
- Zamfir Cătălin, Filipescu Iancu, Zamfir Elena, Ilie Simona, és mtsai. (2015): Sociologia Românească: 1900–2010. EIKON, Kolozsvár
- *** (1947): Kiket bocsátottak el a Bolyai Egyetem tanárai közül? In: Világosság, IV (260): 1.
- *** (1945): Legea nr. 406 din 38 mai 1945. In: Monitorul Oficial, Partea I, CXIII (119): 13–14.
- *** (1950): Să îmbunătățim predarea marxism-leninismului în școlile superioare. In: Lupta de clasă, 4: 42–55.